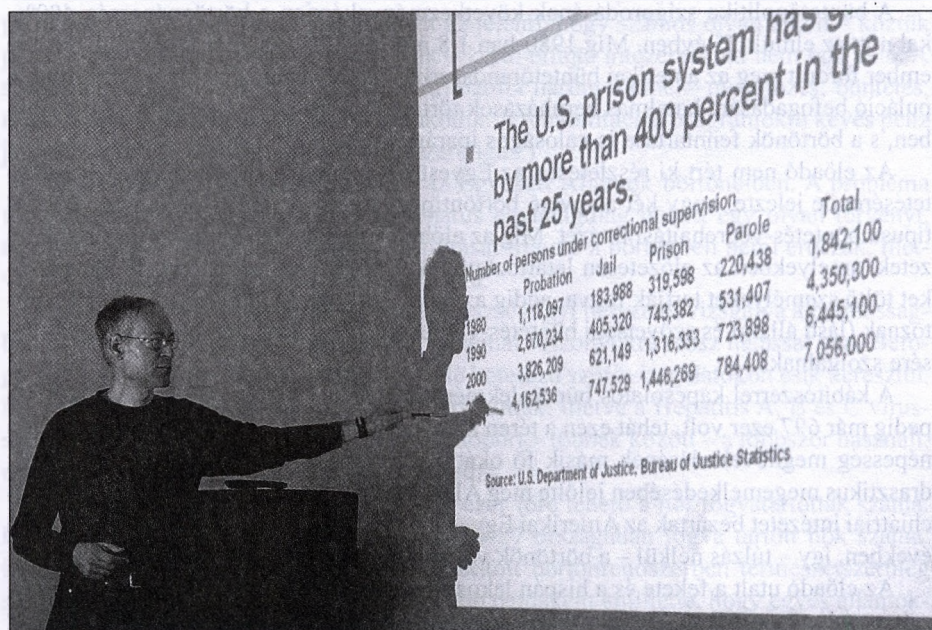

Az amerikai börtönviszonyok válsága és a média

A Független Médiaközpont *Az amerikai börtönviszonyok válsága és a média* címmel kerekasztal-beszélgetést szervezett szakújságírók számára a szervezet budapesti, Vas utcai irodájában 2007. január 24-én. A rendezvény meghívott előadója Alan Elsner újságíró, a Knight Alapítvány vendégtanára volt. A kerekasztal-beszélgetésen a sajtó képviselői mellett az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, továbbá a Büntetés-végrehajtási Szervezet sajtóügyekkel foglalkozó munkatársai is részt vettek.

Alan Elsner harmincéves újságírói pályafutása során sokrétű és gazdag szakmai tapasztalatot szerzett, hosszú időn keresztül volt a Reuter hírügynökség tudósítója a világ különböző pontján. 2004-ben jelent meg *Az igazságtalanság kapui: válság az amerikai börtönökben* (*Gates of Injustice: The Crisis in America's Prisons*) című könyve, amelyet a *Robert F. Kennedy Könyvdíjra* jelöltek. 2005-ben újabb könyvet publikált *Angyalok oltalmában* (*Guarded by Angels*) címmel. E memoárkötetben azokat az „élményeket” tárta az olvasók elé, amelyeket édesapja élt át a szovjet munkatáborokban.

A szakmai találkozón Alan Elsner – részben első könyvére alapozva – nagy ívű előadást tartott az amerikai börtönrendszeréről, majd a rendezvény ezt követően vált kerekasztal-jellegűvé, lehetőség nyílt a közben felmerült kérdések megbeszélésére, tisztázására is.

Az előadó egy Dosztojevszkij-idézettel – „*Egy társadalom civilizáltságát a börtönein keresztül lehet lemérni*” – kezdte előadását, utalva arra az ellentmondásra, amely az amerikai társadalom közismert fejlettsége, illetve a között feszül, hogy az USA börtöneiben több mint 2 millió embert tartanak fogva. Bevezetésképpen arról is beszélt, hogy miért kezdett foglalkozni a börtönüggyel. Többek között kifejtette, hogy az elítéltek túlnyomó többsége, az amerikai fogvatartottak 95%-a egykor szabadulni fog, visszakerül a társadalomba, tehát a témát nem lehet a szőnyeg alá söpörni, mint azt sokan teszik.

Alan Elsner könyve elkészítésekor a hivatalos statisztikáktól kezdve a tudományos kutatások eredményeinek áttekintésén keresztül az interjúkig, börtönlátogatásokig a források, illetve a tapasztalatszerzés lehető legszélesebb körét használta fel. Az interjúk során fogvatartottakkal, volt elítéltekkel, érintett családtagokkal, továbbá börtönben dolgozó önkéntesekkel, illetve a személyzet tagjaival egyaránt beszélt.

Mint az előadó kifejtette: a 100 ezer lakosra jutó fogvatartottak számát illetően az Amerikai Egyesült Államok (714 fő) messze megelőzi Oroszországot (532 fő), az európai országok átlagos fogvatartotti rátája 100–150 között mozog – Magyarországé 140.

„*Vajon az amerikai fogvatartottak számaránya tükrözi-e az elkövetett bűncselekmények számát, súlyosságát?*” – tette fel a kérdést Alan Elsner, aki szerint a gyilkosságokat tekintve a válasz: igen, más bűncselekmények vonatkozásában azonban: nem. Az ok a büntetőpolitika szigorúságában keresendő. (Az Egyesült Államokban a kábítószerhasználat kriminalizálása miatt akár 5 év börtönbüntetésre is ítélik azt, akinél marihuánát találnak.)

A büntetőpolitika szigorodásának következményeképpen a börtönnépeség 400%-kal nőtt az elmúlt 25 évben. Míg 1980-ban 1,8 millió, 2005-ben már több mint 7 millió ember fordult meg az amerikai büntetőrendszerben. A folyamatosan növekvő börtönpopuláció befogadására hatalmas beruházások történtek országszerte az elmúlt évtizedekben, s a börtönök fenntartása is valóságos iparágga nőtte ki magát.

Az előadó nem tért ki részletesen az Egyesült Államok börtönrendszerének ismertetésére, de jelezte, hogy két alapvető börtöntípus létezik: a „jail” típusú és a „prison” típusú büntetés-végrehajtási intézet. Míg az előbbieket megyei fennhatóságú büntetőintézetek, amelyekben az előzetesen letartóztatottakat, illetve az 1 évig terjedő büntetésüket töltő személyeket tartják fogva, addig az utóbbiak – bár különböző irányítás alá tartoznak (lásd állami és szövetségi büntetés-végrehajtás) – a hosszabb büntetések letöltésére szolgálnak.

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények száma 1990-ben 327 ezer, 2002-ben pedig már 697 ezer volt, tehát ezen a téren 88%-os növekedés következett be. A börtönnépeség megnövekedésének másik fő okát a mentális zavarokkal küzdők számának drasztikus megemelkedésében jelölte meg Alan Elsner. Számos országos hatókörű pszichiátriai intézetet bezártak az Amerikai Egyesült Államokban a nyolcvanas-kilencvenes években, így – túlzás nélkül – a börtönök váltak a legnagyobb pszichiátriai intézetekké.

Az előadó utalt a fekete és a hispán lakosság felülreprezentáltságára a börtönökben. „*Amerikában egy fekete férfi nagyobb valószínűséggel kerül börtönbe, mint főiskolára*”

– fogalmazott. Az amerikai társadalom többet költ a börtönökre, mint a közoktatásra. A börtönrendszer fenntartásának éves költsége 57 millió dollárt, míg a teljes büntető igazságszolgáltatási vertikum (az ügyészséget, a rendőrséget és a bíróságokat is beleértve) költsége 167 millió dollárt tesz ki.

Alan Elsner ezt követően öt fontos témára – a mentálisan sérült fogvatartottak helyzetére, a szupermax börtönökre, a nemi erőszak kérdésre, a börtönegészségügy és női fogvatartottak problematikájára – összpontosított előadása hátralévő részében.

Az Amerikai Egyesült Államokban hetente 35 ezer ember kerül börtönbe, több mint 16%-uk szenved mentális betegségekben. Fontos megjegyezni, hogy a mentális problémákkal küzdők 70%-a nem erőszakos bűncselekmény elkövetésért jut a rácsok mögé. Helyzetüket nehezíti, hogy a személyzet számára nehézséget jelent a velük való foglalkozás, ráadásul – erősen szépitve – a többi fogvatartott sem szimpatizál velük. A pszichiátriai betegségekben szenvedő személyek bekerülése a börtönrendszerbe az anyagi helyzetükkel szorosan összefügg, hiszen a tehetősebb családok meg tudják oldani mentálisan sérült családtagjaik elhelyezést, kezelését.

A Szupermax börtönökben a legveszélyesebb elítéltek kerülnek elhelyezésre. Ezek az intézetek teljesen automatizáltak, és úgy vannak megtervezve, hogy a fogvatartottak, akik a nap 23 óráját ablaktalan celláikban töltik, gyakorlatilag nem érintkeznek sem az őrkkel, sem más elítéltekkel. A szupermax börtönök, amelyeket az elmúlt 20 évben létesítettek, beruházási és működtetési költségei jóval magasabbak a normál börtönénél. [Lásd Vókó György: Szupermax börtönök az USA-ban. Börtönügyi Szemle, 2005. 2.] Alan Elsner szerint a veszélyes bűnelkövetők kisebb csoportjai számára indokolt szupermax börtönök felállítása, a problémát az jelenti, hogy számos olyan elítélt – köztük pszichiátriai betegek, illetve fiatalok – kerül effajta intézetbe, aki nem oda való. A szupermax börtönök esetében a büntetőfilozófia három eleme – megelőzés, büntetés, rehabilitáció – közül csak a büntetés működik. A rehabilitációs programokra kevés pénz jut. (Ez az állítás a börtönrendszer egészére igaz.)

A nemi erőszak rendkívül elterjedt az Egyesült Államok börtöneiben. A probléma fontosságát jelzi, hogy 2005-ben a szenátus egyhangúlag hozott egy olyan törvényt, amely országos hatáskörű bizottság felállítását írta elő a börtönbeli nemi erőszak, illetve az ezzel kapcsolatos ügyek kivizsgálására.

Az amerikai büntetőintézetek börtön-egészségügyi helyzetét vizsgálva általánosságban elmondható, hogy a túlzásfoltóság a higiéniai viszonyokra rossz hatással van. Befogadáskor valamennyi fogvatartott különféle kötelező szűrővizsgálatokon esik keresztül, így AIDS-vizsgálaton is. Magas a TBC-fertőzöttek, illetve a Hepatitis A, B és C vírussal fertőzöttek aránya. Az utóbbi betegségcsoport – többek között – a többször használt, egymásnak átadott injekciós tűk miatt terjed.

Az Egyesült Államok börtöneiben 150 ezer főre tehető a női fogvatartottak száma. Ez a szám magasabb, mint az Európai Unió 27 országában fogva tartott nők száma. Egy, alapvetően a férfiak izolálására kialakított börtönrendszerben természetesen kevesebb női fogvatartott kerül elhelyezésre. Az előadó a legkirívóbb példaként említette, hogy egyes államok-

ban a szülő anyákat az ágyhoz láncolják, miután külkórházi kezelés esetén a szabályok az ő esetükben is ezt írják elő.

A hosszúra nyúlt prezentációt követő kötetlen beszélgetés során számos kérdés merült fel, amelynek során az előadó is megismerkedhetett a magyar büntetés-végrehajtás néhány sajátosságával. (Előadása során Alan Elsner utalt arra, hogy a magyar büntetés-végrehajtás alapján véve eleget tesz a nemzetközi normáknak, s hogy a magyarországi börtönökben a zsúfoltság okozza a legfőbb gondot.) Az amerikai börtönrendszerre vonatkozó kérdések, válaszok közül a legjellemzőbbeket emeljük ki az alábbiakban.

Egy az ellenőrzéssel kapcsolatos kérdésre válaszolva Alan Elsner elmondta, hogy nincsenek független, a börtönök működését ellenőrző szervezetek az Egyesült Államokban. (Korábban kifejtette: a börtönöket éppúgy ellenőrizni kell, mint a társadalom többi intézményét.)

A börtönkórházakat illetően elhangzott, hogy kevés ilyen intézmény van, a fogvatartottak komolyabb kezelést igénylő egészségügyi ellátása külső kórházakban történik. Az életfogytiglani szabadságvesztés ítélték magas száma miatt sok az időskorúak elhelyezésére szolgáló körlet. Néhány államban működik anya-gyermek részleg.

A bűnözés trendjére vonatkozóan Alan Elsner elmondta, hogy a kilencvenes években csökkent a bűncselekmények száma, ez részben a börtönépesség magas számának is volt köszönhető, azonban figyelembe kell venni olyan tényezőket is, hogy ebben az időszakban demográfiai visszaesés következett be, s hogy javult a rendőri felderítő munka. 2003-tól azonban a bűncselekmények száma újból ugrásszerűen megnőtt.

Mint kiderült: a média képviselői nehezen tudnak bejutni a börtönökbe. A sajtókérelmek engedélyeztetése írásban – a magyarországi gyakorlathoz hasonlóan – történik, de a kérelmezők hosszadalmas, bürokratikus ügyintézésre számíthatnak.

Könyve – *Az igazságtalanság kapui: válság az amerikai börtönökben* – fogadtatásával kapcsolatosan Alan Elsner elmondta, hogy azt a büntetés-végrehajtásban dolgozók általában jól fogadták, a könyv inkább néhány politikus nemtetszését váltotta ki.

D.F.I.